

REVOLUCIJA IN MISEL

(nekaž o pouku zgodovine)

Zadnje čase se med mladino zmerom več govori, v našem dnevnem in revialnem časopisju (posebej še Tribuna, Sodobnost) pa tudi piše o svetovnih študentskih gibanjih. Zdi se, kot da interes za to dogajanje ni potekel toliko iz domačih slovenskih tal – da ni naravna in neogibna konsekvence nekih avtohtonih študentskih gibanj pri nas doma – temveč da je bolj novinarskega značaja, se pravi, da ga je vzbudila zanimiva usoda Dutscheja, Carmichaela, poljskih študentov in drugih. Študentje občudujejo svoje kolege in njihove akcije, medtem ko sami ostajajo zunaj zgodovine v neprofilirani pasivnosti, časopisje piše o nečem, kar je zunaj naših meja in – kot se vse zdi – tako malo primerno za nas, da ni potrebna nikakršna opreznost, narobe, prav nič ne škodi, če poklonimo tem dogodkom tudi nekaj naše simpatije; komemorativno zborovanje za Martinom Lutrom Kingom v študentskem naselju je to dokazalo – v dvorani se ni znašel niti en sam študent, ki bi ga izrabil in šel po Ljubljani protestirat s sliko Che Guevare v desnici.

Starejši človek, ki vse to spremlja od strani, ima pri tem dvojne občutke. Sprašuje se, ali gre res zgolj za modo, ali je zadaj kaj več? Če je, kaj je to?

Grupi Katalog in OHO (reistično, funkcionalistično, zunajaktivistično usmerjeni) sta se popolnoma in načelno odrekli socialni akciji. Vendar je na Slovenskem vrsta mladih pesnikov in publicistov, ki – narobe – oznanjajo svojo revolto zoper slabi svet; naj jih samo nekaj naštejemo: Rupel, Vodopivec, Rizman, Kunter, Fritz, Cimerman, Ogen, Brvar, Gajšek. Nekateri med njimi – posebno publicisti – zavzemajo do študentskih gibanj povsem določen odnos; bravec se ne more znebiti občutka, da si tudi oni želijo nekakšne akcije. Vendar – to vprašanje se nam nenehoma ponavlja – kakšne? Ali je prišlo do definitivnega razkola med obema grupama mladih: med reisti, ki pristajajo na vse, kot je, in to "je" prinašajo na dan, in ultrahumanisti, ki prisegajo na brezobzirno kritiko vsega obstoječega? Med funkcionalisti, ki bi se radi naselili v svetu reči – artiklov – kot v svojem pravem domu, in radikalnimi humanisti, ki v artiklih vidijo človekovo temeljno alienacijo, reifikacijo, dehumanizacijo, zaslužnjenje? Po nekaterih znamenjih bi se dalo soditi, da prihaja med obema smerema do razkola in do jasnega grupnega in svetovnonazorskega grupiranja.

Sleherina svetovnonazorska grupa vodi svojo prakso na temelju svoje teorije. Kako je s teorijo naših ultrahumanistov? In še nekaj – oboje se zmerom utemeljuje na neki tradiciji. Kako je z odnosom do tradicije, kakor ga kažejo ultraši?

Značilno je, da prihaja do grupiranja in socialnega profiliranja te aktivno humanistične grupe v času, ko se na Slovenskem precej piše o krizi humanizma in ko so slovenski filozofi morda prvič v svoji zgodovini dosegli zares filozofski nivo ravno s spisi o problematičnosti humanistične usmerjenosti (Dušan Pirjevec,

Ivo Urbančič, Tine Hribar, Andrej Inkret in drugi). Misel, ki govori o problematičnosti humanizma, pa ni nastala iz zraka, iz pridnega prebiranja tuje literature, temveč ima svojo zgodovino, svoje razloge in temelje. Nastala je – v današnji srednji in mlajši generaciji – v veliki meri kot rezultat skušenj, ki jih je ta generacija imela okrog leta 1964. Zunaj tega konteksta si je ni mogoče niti zamisliti. Dogodki okrog leta 1964 so bili ravno za kulturnike, ki imajo danes petindvajset do štirideset let, bistveno pomembni za nadaljnje formiranje njihove teorije in prakse; hkrati s tem pa so pomenili tudi neko splošnejšo in vsaj na kulturnem področju občenacionalno-socialno-politično skušnjo, mimo katere danes ne more nihče. Dogodkov, ki jih je neka plast – govorim predvsem o inteligenci kulturniški in študentih – preživela, ni nikoli več mogoče izbrisati iz realitete, nenehoma nas opredeljujejo, zato je najpomembnejša naloga slehernega rodu, da jih premisli (pa naj bodo to makrodogodki kot formiranje slovenskega naroda, NOB, ali mikrodogodki, kot je bila recimo kriza Ljubljanskega zvona ali pa 1964. leta kriza Sodobnosti in Perspektiv). Sleherno ravnanje, ki ne temelji na dovolj tehtni analizi te vitalne preteklosti in ki do te preteklosti ne zavzema jasnega odnosa, bo neogibno nepremišljeno in zato toliko manj temeljno.

Na tem mestu ne bi pisal niti o idejah, ki jih ima reistična grupa OHO-Katalog, niti o idejah, ki jih zastopajo mlajši slovenski filozofi. O obojih sem že pisal in bom tudi še; naj omenim samo to, da gre pri prvih za izrazito ideološko formirano skupino, ki predlaga novi tip akcije v družbi (akcijo totalne odsotnosti aktivitete – aktivitete pojmovane v subjektivistično humanističnem pomenu), za nov tip življenja, vrednot, potreb, odnosov, zavesti, medtem ko gre pri filozofih za neideološko usmerjenost, za temeljno potrebo po tem, da se naše življenje, predstave, odnose, skušnje, zgodovino, jezik premisli. Rajši bi zapisal nekaj besed o teoriji in praksi ultrahumanistične grupe oziroma o položaju, v katerem se je znašla.

A že takoj na začetku bom pribil: najsi bo neka grupa še tako skrajno ideološka (in v tej hiperideologizaciji so si reisti in anarhisti enaki), vsaka mora življenjsko gradivo, ki jo opredeljuje, na določen način klasificirati in inteligibilizirati, kar se preprosto pravi, da se mora do njega opredeliti. Tu pa se začenja moje spraševanje.

Nemški radikalni humanisti vpijejo: MMM (Marx, Mao, Marcuse) in nas s tem opozarjajo na slednjega med temi tremi misleci, ki je pri nas relativno neznan (čeprav je bila njegova najpomembnejša knjiga Enodimenzionalni človek že pred časom predložena slovenskim založbam, se te zanj niso odločile, temveč so rajši izdale izbor poljskih filozofov). Njegove misli, ki jih nemško študentsko gibanje v precejšnji meri povzema, pa so nenavadno sorodne mislim in stališčem, ki so jih na temelju po svoje razumljenega Marxa prepovedovale ravno Perspektive. Prav to so bile ideje, zaradi katerih so morale Perspektive tudi prenehati z izhajanjem. Naj navedem samo nekatere. V Perspektivah je bila prvič na Slovenskem – v širšem obsegu – uveljavljena misel, da se proletariat po-

meščanja, da prehaja v srednji sloj (predvsem v svoji zavesti), da zato ne more biti več nosilec revolucionarne misli in akcije; da prevzema mesto zastavonoše in edine pristne priče Resnice kritična in aktivna radikalna (ne sentimentalna, mediativna, ponotranjena, razčustvovana, v intimnih vrednotah izživljajoča se) inteligenca; da so se politične stranke sklerotizirale, pretirano institucionalizirale, izgubile grupno kohezivnost, zagon, ustvarjalnost in se preveč podredile pratikoinertnemu svetu državnosti, ekonomike, z eno besedo materiji namesto svobodi, danosti namesto prihodnosti; da se je klasični razredni boj nehal in da namesto delitve med proletarce ter boržuje znotraj enega naroda zdaj celotni svet razpada na buržoazne in proletarske narode; da je treba za vsako ceno obdržati v družbi plamenico kritične zavesti, ki ne sme paktirati s fakticiteto; da je vse, kar je, vredno, da propade, se pravi, da velja edinole nenehna, vse-splošna akcija v imenu Negacije. Lahko bi našteval še in še. Teoretičnih razlik med temi stališči in marcusejanskodutskejskimi skorajda ni, čeprav perspektivaški ideologi Marcuseja niso posebej prebiral, temveč so svojo pozicijo zidali bolj na analizi zgodnjega Marxa, poznega Sartra, Heideggerja, Marcela, zgodnjega Lukacza (Zgodovina in razredna zavest), Camusa in drugih.

Ta stališča pa niso ostala zgolj papir in misel. 1964. leta so se realizirala v študentskem gibanju, ki je nastalo povsem avtohtono kot sinteza med perspektivaško mislijo in študentskimi potrebami. Zgodovine tega gibanja nima pomena obnavljati, nekaj jo je popisane v Perspektivah, še več v Tribuni 1964. in 1965. leta. Dejstvo je, da se je začelo kot povsem narurna in stihijška revolta zoper skrajno neprimerni študijski program na ekonomski fakulteti, se razmahnilo ravno na osnovi konflikta med študentsko organizacijo, ki je zahtevala spremembo programa, in profesorji, ki so se postavili na stran institucije kot edine realitete ter avtoritete v naši družbi. Časopisje, na katerega so se obrnili študentje, ki do tedaj sploh niso niti slišali za Perspektive, jih je zavrnilo, postavilo se je na stran Oblasti. Perspektive – kot načelni zastopnik Kritike – so študentske proteste objavile, pakt je bil skovan, in ker Oblast iz prestižno avtoritativnih, ideološko ozkih in dogmatskih razlogov ni hotela popustiti niti za ščepec, je neogibno prišlo do ekspliciranega spora med predstavniki Oblasti in predstavniki Kritike, Svobode, Vizije, načelnih Deklaracij. Tedensko so se vrstila zborovanja od Ekonomske fakultete do študentskega naselja, na katerih je prihajalo do ostrih, razburljivih, žolčnih spopadov med političnimi predstavniki Oblasti (ki so bili zmerom v neznamni manjšini) in množico Protestnikov; ploskanja tisočglave študentske množice se niso poglela po več minut in so spominjala na obuditev let neposredno po 1945. Brez dvoma je šlo za prvo fazo tega, kar je pozneje v ZDA, Nemčiji, na Poljskem prešlo v drugo, socialno razvidnejšo fazo.

Prav tu pa je bistvo zadeve. Med perspektivaškimi ideologi kot voditelji te akcije se ni našel nobeden, ki bi bil pripravljen preiti v drugo fazo – čeprav so jo študentje sami skorajda terjali. Odločitev je padla tisti večer, ko se je vodstvo gibanja znašlo pred dilemo: ali uprizoriti Toplo gredo v študentskem naselju

ali ne. Predstavniki javnega reda so vodstvu Odra 57, ki je delo uprizarjal, uradno z visokega mesta in v osebnem razgovoru sporočili, da se pripravlja postoterna repriza dogodkov ob premieri Tople grede (tedaj je namreč skupina okajenih zadržnikov z Dolenjskega pod vodstvom tedanjega ministra za kmetijstvo predstavo razbila, predstavljajoč se za glas ljudstva in starih borcev); da bodo prišli od neznano koga naščuvani stari borci na kamionih predstavo preprečevati, da milica nima na razpolago dovolj sil, s katerimi bi to lahko preprečila, da so študentje pripravljeni na boj in da zato vodstvo Odra 57 (z njim vred pa celotna perspektivaška skupina) prevzema moralno odgovornost za posledice, se pravi za morebitne ranjence in mrtve (študentje so namreč napravili okrog menze v študentskem naselju, v kateri bi se morala odigravati Topla greda, kordon, ki naj bi preprečil motivcem dostop). Te odgovornosti si perspektivaška skupina ni upala prevzeti, zdi se, da je bila tudi sama vendarle še preveč "sentimentalno humanistična". Predstava je bila odpovedana, prva faza – po Maovi teoriji – ni prešla v drugo, vse je ostalo pri besednem revoltu, pri discipliniranih zborovanjih, pri zanosu, ki ni prešel v poulično akcijo. Tisti hip se je začela celotna akcija majati, prav nič ni pomagalo, da so študentje pozno v noč kurili po naselju kresove, peli partizanske pesmi, nič ni pomagala vrsta nenehno obnavljajočih se zborovanj, kjer so predstavniki Resnice zahtevali dialog, tega pa ni bilo, nič ni pomagalo celotno pisanje Tribune, ki je ves čas ostala v študentskih rokah. V letu dni se je gibanje izpelo, ker se je zgolj ponavljalo; obviselo je v praznem. Filozofija misli in ideologija reizma sta posledici tega poraza, ki je bil Pirova zmaga, posledici, za kateri lahko zares rečemo, da sta radikalni. V dilemi: ali castrovska tretja revolucija ali mišljenje o svetu, ki nas je vse pripeljal tja, kjer smo se znašli (v protest, konflikt, v ideale in tudi v zmago-poraz), se je velika večina odločila za drugo različico. Radikalna humanistična ideja je bila – kot se je zdelo – za zmerom pokopana.

Te dogodke obujam zgolj zato, ker imam vtis, da se je po treh štirih letih znova prebudila – v novih predstavnikih in v novem kontekstu. Hočem namreč, da se ve, kar se je zgodilo. Obujeni humanizem nima na razpolago tišoč poti. Struktura sveta mu jih določa. Svoboda ljudi je v tem, da si izberejo eno ali drugo; da se odločijo, po kateri bojo šli, ne pa, da kreirajo nove tam, kjer se to ne da. Če se mladi radikalni humanistični publicisti odločajo zoper pastoralni humanizem, za uporništvu, za negacijo, za brezobzimo kritiko vsega obstoječega, potem so dolžni premisliti svojo usodo tudi vnaprej, že vnaprej pristati na konsekvence, ki jih čakajo. Izkušnje so tu, danes se ne da več reči: tega nisem vedel, tega si nisem predstavljal, zgodovina me je prevarila, pregrda je, ne grem se je več; to so parole in praksa sentimentalnega ali pastoralnega humanizma. Treba se je odločiti ali za subjekt, idelal, Svobodo, Kritiko, Negacijo itn. ter potegniti konsekvence, ki iz takšne odločitve sledijo (tu je treba brati Mao in Che Guevaro ter njune strateške plane uresničevati na grobem socialno političnem polju) ali pa za funkcionalistično teorijo sveta, ki družbene akcije sicer

ne zanika (nobenega tipa družbene akcije), vendar je ne vodi v imenu Negocije, Svobode, Idealne družbe, temveč v imenu pragmatično empiričnega optimalnega funkcioniranja družbe glede na človeške potrebe in na materialne (se pravi institucionalne, psihološke, ekonomske in vse druge) možnosti sveta, v katerem živimo (tu seveda ne govorim o oceni, kakšen je ta optimalni funkcionalistični model v sleherni situaciji konkretno). Ta dilema velja tako za mlade radikaliste kot za tiste starejše ideologe – in za te še precej bolj – ki so se leta 1964. aktivno opredelili zoper perspektivaško ideologijo in prakso v imenu sentimentalnega, deklarativnega, lažnega, fiktivnega, "danostnega", humanizma, ki pa se mu danes odrekajo (imenujejo ga pastoralni humanizem), zahtevajoč upornišтво in na etiki utemeljeno akcijo.

Hic Rhodus, hic salta.

P.S. Tekst je bil napisan ob smrti Martina Luthra Kinga v začetku leta 1968. Avtor meni, da je še zmerom aktualen, saj se dilema, o kateri govori, vsak dan močnejše vsiljuje revolucionarni kritiki. Ljubljanska študentska zborovanja v predlanskem juniju so bila uspešna kot funkcionalistična (izborila so si vrsto konkretnih zahtev), kot "revolucionarna" pa so bila farsa. Kakšno bo študentsko gibanje v prihodnosti? Pričujoči spis je le delen uvod v to vprašanje.

